

T. B. BOTTOMORE - M. RUBEL

Ο ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ
ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Ρ. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ - Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΑΘΗΝΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Α. ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Ἀπὸ τοὺς δουλοπάροικους τοῦ Μεσαίωνα ξεπήδησαν οἱ ἐλεύθεροι πολίτες τῶν πρώτων πόλεων. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀστοὺς κωμο-πολίτες ἀναπτύχθηκαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς, ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ναυσιπλοῖα, ἀνοιξαν καινούριους δρόμους στὴν ἀνερχόμενη ἀστική τάξη. Οἱ ἀγορὲς τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, ὁ ἀποικισμὸς τῆς Ἀμερικῆς, τὸ ἐμπόριο μὲ τίς ἀποικίες, ἡ αὐξηση στὰ μέσα ἀνταλλαγῆς καὶ γενικὰ στὰ ἐμπορεύματα ἔδωσαν στὸ ἐμπόριο, στὴ ναυτιλία καὶ στὴ βιομηχανία, μιὰ ὥθηση ἄγνωστη μέχρι τότε καί, ὥς ἐκ τούτου, συνέβαλαν στὴν ταχεῖα ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ στοιχείου τῆς κλονιζόμενης φεουδαρχικῆς κοινωνίας.

Τὸ φεουδαρχικὸ σύστημα κατεργασίας, στὸ ὁποῖο οἱ κλειστὲς συντεχνίες μονοπωλοῦσαν τὴν τότε βιομηχανικὴ παραγωγή, δὲν ἐπαρκοῦσε πιά γιὰ νὰ καλύψει τίς ἀξανόμενες ἀνάγκες τῶν νέων ἀγορῶν. Ἡ βιοτεχνία πῆρε τὴ θέση του. Τὰ ἀφεντικὰ τῶν συντεχνιῶν παραμερίστηκαν ἀπὸ τὴ βιοτεχνικὴ μεσαία τάξη. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων σωματειακῶν συντεχνιῶν ἔπαυε νὰ ὑπάρχει μπρὸς στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας σὲ κάθε ἓνα ἐργαστήρι ξεχωριστά.

Στὸ μεταξὺ, οἱ ἀγορὲς ὅλο καὶ μεγάλωναν, ἡ ζήτηση ὅλο καὶ ἀυξανόταν. Ἀκόμη καὶ ἡ βιοτεχνία δὲν ἐπαρκοῦσε πιά. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ ἀτμὸς καὶ τὰ μηχανήματα ἐπαναστατικοποίησαν τὴ βιομηχανικὴ παραγωγή. Τὴ θέση τῆς βιοτεχνίας τὴν πῆρε ἡ γιγάντια σύγχρονη βιομηχανία, τὴ θέση τῆς βιοτεχνικῆς μεσαίας τάξης, οἱ ἑκατομμυριοῦχοι βιομήχανοι, οἱ ἐπικεφαλῆς ὁλόκληρων βιομηχανικῶν στρατῶν, ἡ σύγχρονη ἀστική τάξη.

Ἡ σύγχρονη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τὴν παγκόσμια ἀγορά, γιὰ τὴν ὁποία ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς ἀνοιξε τὸ δρόμο. Αὐτὴ ἡ ἀγορὰ ἔδωσε μιὰ τεράστια ἀνάπτυξη στὸ ἐμπόριο, στὴ ναυτιλία καὶ στὴν διὰ ξηρᾶς ἐπικοινωνία. Αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξη ἔχει μὲ τὴ σειρά τῆς ἐπιδράσει στὴν ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας· καὶ καθὼς ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο, ἡ ναυτιλία καὶ οἱ σιδηρόδρομοι ξαπλώνονταν, μὲ τὴν ἴδια ἀναλογία ἡ ἀστική τάξη ἀναπτύσ-

σονταν, μεγάλωνε τὸ κεφάλαιό της καὶ ἐσπρωχνε στὸ περιθώριο κάθε τάξη κληροδοτημένη ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα.

Βλέπουμε, λοιπόν, μὲ ποιὸν τρόπο ἡ ἴδια ἡ σύγχρονη ἀστική τάξη εἶναι τὸ προϊόν μιᾶς μακρᾶς διαδικασίας ἀνάπτυξης, μιᾶς σειρᾶς ἐπαναστάσεων στοὺς τρόπους παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς.

Κάθε βῆμα στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς τάξης συνωδεύονταν ἀπὸ μιὰ ἀντίστοιχη πολιτική προώθηση αὐτῆς τῆς τάξης. Μιὰ καταπιεσμένη τάξη κάτω ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν εὐγενῶν τῆς φεουδαρχίας, ἕνας ὀπλισμένος καὶ αὐτοκυβερνώμενος ὀργανισμὸς στὴ μεσαιωνικὴ κοινότητα· ἐδῶ μιὰ ἀνεξάρτητη δημοκρατία τῶν πόλεων (ὅπως στὴν Ἰταλία καὶ Γερμανία)· ἐκεῖ ἡ "τρίτη τάξη"*, φόρου ὑποτελὲς στὴ μοναρχία (ὅπως στὴ Γαλλία)· ὕστερα, στὴν περίοδο τῆς βιοτεχνίας, ὑπηρετώντας εἴτε τὴ μισοφεουδαρχικὴ εἴτε τὴν ἀπολυταρχικὴ μοναρχία, σὰν ἀντίρροπη δύναμη ἐνάντια στοὺς εὐγενεῖς καί, στὴν πραγματικότητα, σὰν ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῶν μεγάλων μοναρχιῶν γενικά, ἡ ἀστική τάξη ἔχει, ἐπὶ τέλους, ἀπὸ τὴ θεμελίωση τῆς σύγχρονης βιομηχανίας καὶ τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς κατακτήσει, γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, ἀποκλειστικὴ πολιτικὴ δύναμη στὸ σύγχρονο ἀντιπροσωπευτικὸ κράτος. Ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐξουσία τοῦ σύγχρονου κράτους δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ διαχείριση τῶν κοινῶν ὑποθέσεων τῆς ἀστικῆς τάξης στὸ σύνολό της.

Κομμ. Μανιφέστο (1848) Ἄπαντα 1/6 σελ. 526 - 8

Ἕνας ἀπαραίτητος ὁρος γιὰ τὴ θεμελίωση τῆς μεταποικτικῆς βιομηχανίας ἦταν ἡ συσσώρευση κεφαλαίου, ποὺ διευκολύνθηκε ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν πολύτιμων μετάλλων της.

Ἐχει ἱκανοποιητικὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ αὐξηση στὰ μέσα ἀνταλλαγῆς εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τὴ μείωση τῶν μισθῶν καὶ τῶν ἐνοικίων καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν αὐξηση τῶν βιομηχανικῶν κερδῶν. Μὲ ἄλλα λόγια, στὸν βαθμὸ ποὺ οἱ γαιοκτῆμονες καὶ οἱ ἐργάτες, οἱ φεουδάρχες καὶ οἱ ἄπλοι ἄνθρωποι παράκμαζαν, ἄλλο τόσο ἡ καπιταλιστικὴ τάξη, δηλ. ἡ ἀστική τάξη ἀνέβαινε.

Ὑπῆρχαν κι ἄλλες συνθήκες ποὺ ταυτόχρονα βοήθησαν στὴν ἀνάπτυξη τῆς μεταποικτικῆς βιομηχανίας: ἡ αὐξηση στὴν ποσότητα ἀγαθῶν ποὺ τέθηκαν σὲ κυκλοφορία, καθὼς τὸ ἐμπόριο ἔφτανε στίς Ἀνατολικές Ἰνδίες μέσῳ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδας, τὸ ἀποικιακὸ σύστημα καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θαλασσίου ἐμπορίου.

* Third Estate στὸ πρωτότυπο. Ὁ ὁρος εἰδικὰ ἀναφέρεται στὴ γαλλικὴ ἀστική τάξη πρὶν ἀπὸ τὴ Γαλ. Ἐπανάσταση. (Σ.Μ.).

Ἕνα σημεῖο ποὺ δὲν ἔχει προσεχθῇ ἀρκετὰ στὴν ἱστορία τῆς μεταποικτικῆς βιομηχανίας εἶναι ἡ διάλυση τῶν πολυάριθμων ὑπηρετῶν τῶν φεουδαρχῶν ἀρχόντων. Οἱ ὑπηρετές τῆς πιὸ χαμηλῆς στάθμης ἐγίναν περιπλανώμενοι ἀλῆτες, προτοῦ πᾶνε στὰ ἐργαστήρια. Κατὰ τὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα, τὸ φαινόμενο μιᾶς σχεδὸν καθολικῆς περιπλανώμενης ἀλῆτειας προηγήθηκε τῆς δημιουργίας τῶν ἐργαστηρίων. Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ βοήθεια στὰ ἐργαστήρια δόθηκε ἀπὸ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ ἀγροτῶν, ποὺ διωγμένοι ἀπὸ τὴ γῆ μὲ τὴ μετατροπὴ τῶν ἀγρῶν σὲ βοσκότοπους καὶ μὲ τὴν πρόοδο τῆς γεωργίας ποὺ περιώρισε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴν καλλιέργεια χερσῶν, συνέρρεαν στίς πόλεις γιὰ αἰῶνες ὀλόκληρους.

Ἡ διεύρυνση τῆς ἀγορᾶς, ἡ συσσώρευση κεφαλαίου, οἱ ἀλλαγές τῆς κοινωνικῆς θέσης τῶν διαφόρων τάξεων, ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ βρέθηκαν στερημένοι ἀπὸ τίς πηγές τῶν εἰσοδημάτων τους: ὅλα αὐτὰ ἦταν οἱ ἱστορικὲς συνθήκες γιὰ τὴ δημιουργία τῆς Βιομηχανίας.

Ἡ Ἀθλιότητα τῆς Φιλοσοφίας - (1847) - Ἄπαντα 1/6 σελ. 199 - 200

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία — καὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ γεγονός ποὺ ἔχει ὁδηγήσει σὲ πολλὲς παρανοήσεις — ὅτι οἱ μεγάλες ἐπαναστάσεις ποὺ συντελέστηκαν στὸ ἐμπόριο κατὰ τὸν 16ο καὶ 17ο αἰῶνα παράλληλα μὲ τίς γεωγραφικὲς ἀνακαλύψεις, οἱ ὁποῖες καὶ ἐνθάρρυναν τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου, ἦταν ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες στὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ φεουδαρχία στὴν καπιταλιστικὴ παραγωγὴ.

Ἡ αἰφνίδια διεύρυνση τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν κυκλοφορούντων ἐμπορευμάτων, ὁ ζήλος ποὺ ἔδειξαν τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη στὸν ἀγῶνα δρόμου γιὰ τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἀμερικῆς, τὸ ἀποικιακὸ σύστημα, ὅλα αὐτὰ συνέβαλαν σημαντικὰ στὴν καταστροφὴ τῶν φεουδαρχικῶν φραγμῶν πάνω στὴν παραγωγὴ. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ σύγχρονος τρόπος παραγωγῆς στὴν ἀρχικὴ τοῦ περιόδου, δηλ. στὴν περίοδο τῆς βιοτεχνίας, ἀναπτύχθηκε μόνο στὰ μέρη, ὅπου οἱ συνθήκες γιὰ τὴν ἀνάπτυξή του εἶχαν ἤδη δημιουργηθῇ ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα. Ἄν συγκρίνουμε π.χ. τὴν Ὁλλανδία μὲ τὴν Πορτογαλία. Ὅταν στὸν 16ο καί, ὡς ἕνα σημεῖο, μέχρι καὶ τὸν 17ο αἰῶνα, ἡ αἰφνίδια ἐπέκταση τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς νέας παγκόσμιας ἀγορᾶς ἄσκησαν ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση στὴν ἀνατροπὴ τοῦ παλίου τρόπου παραγωγῆς καὶ στὴ γέννηση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου, αὐτὸ ἐγινε πάνω στὴ θέση τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς...

Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν φεουδαρχικὸν τρόπο παραγωγῆς μπορεῖ νὰ πάρει δυὸ διαφορετικοὺς δρόμους: Ὁ παραγωγὸς θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἐμπορὸς καὶ καπιταλιστῆς, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀγροτικὴ φυσικὴ οἰκονομία καὶ

τῇ συντεχνιακῇ οργανωμένῃ χειροτεχνίᾳ, τῆς βιομηχανίας τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὰ ἐπαναστατικὸς δρόμος. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ὁ ἔμπορος θὰ μπορούσε νὰ ἐπιληφθῇ τῆς παραγωγῆς, ἀπευθείας. Ἐνῶ καὶ αὐτὸς ὁ δρόμος εἶναι ἱστορικὰ ἓνας τρόπος μετάβασης, — π.χ. ὁ Ἀγγλὸς ὑφασματέμπορος τοῦ 17ου αἰῶνα, ποὺ φέρνει τοὺς ὑφαντὲς κάτω ἀπὸ τὸν ἑλεγχό του, μὲ τὸ νὰ τοὺς πουλάει τὸ μαλλὶ καὶ νὰ ἀγοράζει τὸ ὑφασμα, παρ' ὅλο ποὺ αὐτοὶ παραμένουν ἀνεξάρτητοι ἐργάτες — ἐν τούτοις, αὐτὸς ὁ δρόμος δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ ἀνατρέψει τὸν παλιὸ τρόπο παραγωγῆς, τὸν ὁποῖο μᾶλλον διατηρεῖ καὶ χρησιμοποιεῖ σὰν βάση του... Αὐτὴ ἡ μέθοδος ἀποτελεῖ παντοῦ ἓνα ἐμπόδιο στὸν πραγματικὰ καπιταλιστικὸ τρόπο παραγωγῆς καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλιστικοῦ αὐτοῦ τοῦ τρόπου, παρακμάζει.

Κεφάλαιο III-VA III/1 σελ. 364 - 6.

Γιὰ τὴ μετατροπὴ τῶν χρημάτων του σὲ κεφάλαιο, ἐπομένως, ὁ κάτοχος τῶν χρημάτων πρέπει νὰ βρεῖ στὴν ἐμπορευματικὴ ἀγορὰ ἓναν ἐλεύθερο ἐργάτη. Ἐλεύθερο μὲ διπλὴ ἔννοια: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὅτι σὰν ἐλεύθερος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ διαθέσει τὴν ἐργατικὴ του δύναμη, σὰν ἐμπόρευσμά του, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλῃ, ὅτι δὲν ἔχει κανένα ἄλλο ἐμπόρευμα νὰ πουλήσει καὶ συγχρόνως στερεῖται τὰ ἀναγκαῖα μέσα γιὰ τὴ χρησιμοποίησιν αὐτῆς τῆς ἐργατικῆς του δύναμης.

Τὸ ἐρώτημα τώρα, γιὰ αὐτὸς ὁ ἐλεύθερος ἐργάτης τοῦ ἀντιπαράσταται στὴν ἀγορὰ, δὲν ἐνδιαφέρει καθόλου τὸν κάτοχο τῶν χρημάτων, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὴν ἐργατικὴ ἀγορὰ σὰν ἓνα κλάδο τῆς γενικῆς ἀγορᾶς ἐμπορευμάτων. Καί, πρὸς τὸ παρόν, αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἐνδιαφέρει κι ἐμᾶς ἐξ ἴσου λίγο. Ἐμεῖς παρατηροῦμε τὸ γεγονὸς στὴ θεωρία, ὅπως αὐτὸς κάνει στὴν πράξη. Ἐνα πρᾶγμα ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι καθαρὸ — ἡ Φύσις δὲν παράγει, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, κατόχους χρημάτων ἢ ἐμπορευμάτων καί, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἐργατικὴ τους δύναμη. Αὐτὴ ἡ σχέσις δὲν ἔχει καμμιά θέσιν στὴ Φύσιν, οὔτε καὶ εἶναι ἡ κοινωνικὴ τῆς βάσις κοινὴ σ' ὅλες τὶς ἱστορικὰς περιόδους. Εἶναι καθαρὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς περασμένης ἱστορικῆς ἀνάπτυξης, τὸ προϊόν πολλῶν οἰκονομικῶν ἐπαναστάσεων, τὸ προϊόν τῆς ἐξαφάνισις μιᾶς ὁλόκληρῆς σειρᾶς παλιότερων μορφῶν κοινωνικῆς παραγωγῆς.

Ἔτσι, ἐπίσης, καὶ οἱ οἰκονομικὲς κατηγορίαι ποὺ ἔχουμε ἤδη συζητήσει φέρνουνε τὴ σφραγίδα τῆς ἱστορίας. Γιὰ τὴ μετατροπὴ ἐνὸς προϊόντος σὲ ἐμπόρευμα, εἶναι ἀπαραίτητες συγκεκριμέναις ἱστορικῆς συνθήκες. Δὲν πρέπει δηλαδὴ τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ νὰ παραχθῇ σὰν τὸ ἀπευθείας μέσο συντήρησης τοῦ ἴδιου τοῦ παραγωγῶ. Ἄν πηγαίναμε ἀκόμη μακρύτερα καὶ ἐρευνούσαμε, κάτω ἀπὸ ποιὰς συνθήκες ὅλα ἢ ἔστω ἡ πλειοψηφία τῶν ἀγαθῶν

παίρνουν τὴ μορφή ἐμπορευμάτων, θὰ βρίσκαμε πὼς αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβῇ μόνο κάτω ἀπὸ ἓνα πολὺ εἰδικὸ τρόπο παραγωγῆς, τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς. Μιὰ τέτοια ἐρευνά, ὅμως, θὰ ἦταν ξένῃ πρὸς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ χαρακτήρα τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ παραγωγή καὶ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων μπορεῖ νὰ συντελεσθῇ παρ' ὅλο ποὺ ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν παραγομένων ἀγαθῶν προορίζεται γιὰ τὶς ἄμεσες ἀνάγκες τῶν παραγωγῶν καὶ δὲν μετατρέπεται σὲ ἐμπορεύματα, καὶ ἐπομένως, παρ' ὅλο ποὺ ἡ κοινωνικὴ παραγωγή βρίσκεται ἀκόμα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοῦ νὰ κυριαρχεῖται ὁλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὴν ἀνταλλακτικὴ ἀξία. Ἡ ἐμφάνισιν τῶν ἀγαθῶν σὰν ἐμπορεύματα, προϋποθέτει μιὰ τέτοια ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας, ὥστε ὁ διαχωρισμὸς τῆς ἀξίας χρήσης ἀπὸ τὴν ἀνταλλακτικὴ ἀξία, ἓνας διαχωρισμὸς ποὺ πρῶτα ἀρχίζει μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ ἐμπορευμάτων, πρέπει ἤδη νὰ ἔχει ὁλοκληρωθῇ. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ σχέδιον ἀνάπτυξης εἶναι κοινὸ σὲ πολλὰς κοινωνικὰς μορφάς, οἱ ὁποῖες ὅμως σὲ ἄλλα σημεῖα παρουσιάζουν τὰ πιὸ ποικίλα ἱστορικὰ χαρακτηριστικά.

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἂν ἐξετάσουμε τὸ χρῆμα, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ὑπονοεῖ ἓνα καθορισμένο στάδιον ἀνταλλαγῆς ἐμπορευμάτων. Οἱ κατ' ἰδίαν λειτουργίαι τοῦ χρήματος, σὰν τὸ ἀπλὸ ἰσοδύναμον τῶν ἐμπορευμάτων ἢ μέσον κυκλοφορίας ἢ μέσον πληρωμῶν ἢ ἀποταμίευσης ἢ σὰν παγκόσμιον χρῆμα, δείχνουν πολὺ διαφορετικὰ στάδια στὴ διαδικασία τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴ σχετικὴ ὑπεροχὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπὸ τὶς λειτουργίαι. Ὅμως, ἐμεῖς ξέρουμε ἀπὸ πείρα, πὼς ἓνας μέτριος βαθμὸς ἀνάπτυξης στὴν κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων ἀρκεῖ γιὰ τὴν ἐμφάνισιν ὅλων αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν. Καθόσον ἀφορᾷ στὸ κεφάλαιο, τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Οἱ ἱστορικῆς συνθήκες τῆς ὑπαρξῆς τοῦ δὲν εἶναι καθόλου δεδομένες, ἀπλᾶ καὶ μόνο μὲ τὴν κυκλοφορία τοῦ χρήματος καὶ τῶν ἐμπορευμάτων. Τὸ κεφάλαιο ἐμφανίζεται, μόνον ὅταν ὁ ἰδιοκτῆτης τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ συντήρησης συναντιέται στὴν ἀγορὰ μὲ τὸν ἐλεύθερο ἐργάτη ποὺ πουλάει τὴν ἐργατικὴ του δύναμιν. Κι ἐτούτῃ ἀκριβῶς ἡ ἱστορικὴ περίστασις περικλείει ἓνα ὁλόκληρον ἱστορικὸν στάδιον. Τὸ κεφάλαιο, ἐπομένως, προαναγγέλλει ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐμφάνισιν μιὰ καινούρια ἐποχὴ στὴ διαδικασία τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς.

Κεφάλαιο I (1867) VA I σελ. 176 - 8.

Τὰ χρήματα καὶ τὰ ἐμπορεύματα καθ' ἑαυτά, δὲν εἶναι κεφάλαιο περισσότερον ἀπὸ ὅσο εἶναι τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ συντήρησης. Πρέπει λοιπὸν νὰ μετατραποῦν σὲ κεφάλαιο. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος τοῦτος ὁ μετασχηματισμὸς μπορεῖ νὰ συντελεσθῇ μόνο κάτω ἀπὸ ὁρισμέναις συνθήκαις, συνθήκαις τῶν ὁποίων τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ εἶναι, ὅτι δύο πολὺ διαφορετικὰ εἶδη ἀνθρώπων ποὺ κατέχουν ἐμπορεύματα πρέπει νᾶρθουν σ' ἐπαφὴ: ἀπὸ τὴ

μιά μεριά, οί κύριοι τών χρημάτων, τών μέσων παραγωγής και τών μέσων συντήρησης που άνυπομονούν νά αύξήσουν τό ποσό τής περιουσίας που κατέχουν, αγοράζοντας τήν εργατική δύναμη άλλων ανθρώπων από τήν άλλη μεριά, οί ελεύθεροι εργάτες, οί πωλητές τής εργατικής τους δύναμης και, επομένως, οί πωλητές εργασίας. Ελεύθεροι εργάτες με τή διπλή έννοια: ότι δηλαδή αυτοί οί ίδιοι δέν αποτελούν άναπόσπαστο κομμάτι τών μέσων παραγωγής όπως οί σκλάβοι, οί δουλοπάροικοι κλπ., και ότι τά μέσα τής παραγωγής δέν τους άνήκουν, όπως άνήκουν στους γεωργούς που είναι συγχρόνως και ιδιοκτήτες. Είναι, συνεπώς, ελεύθεροι από και μη βαρυνόμενοι με μέσα παραγωγής που νά τους άνήκουν.

Μ' αὐτή τήν πόλωση τής αγοράς τών εμπορευμάτων, εμφανίζονται οί θεμελιώδεις όροι τής καπιταλιστικής παραγωγής. Τό καπιταλιστικό σύστημα προϋποθέτει τόν πλήρη διαχωρισμό τών εργατῶν από κάθε περιουσία, μέσω τής οποίας θά μπορούσαν νά πραγματώσουν τήν εργασία τους. Μόλις ή καπιταλιστική παραγωγή καθιερωθή όριστικά, όχι μόνο διατηρεῖ αὐτόν τό διαχωρισμό, αλλά και τόν αναπαράγει σέ μιὰ συνεχῶς επεκτεινόμενη κλίμακα. Έτσι, ή διαδικασία που άνοίγει τό δρόμο στό καπιταλιστικό σύστημα, δέν μπορεί νάναι καμιά άλλη, παρά ή διαδικασία που αφαιρεῖ από τόν εργάτη τήν κατοχή τών δικῶν του μέσων παραγωγής, μιὰ διαδικασία που μετασχηματίζει, από τή μιὰ μεριά, τά κοινωνικά μέσα συντήρησης και παραγωγής σέ κεφάλαιο και, απ' τήν άλλη, τους άμεσους παραγωγούς σέ μισθωτούς εργάτες. Αὐτό που όνομάζεται πρωταρχική συσσώρευση, λοιπόν, δέν είναι τίποτα άλλο, παρά ή ιστορική διαδικασία τοῦ άποχωρισμοῦ τοῦ παραγωγῶν από τά μέσα παραγωγής. Έμφανίζεται σάν πρωταρχική, διότι αποτελεί τό προϊστορικό στάδιο τοῦ κεφαλαίου και τοῦ τρόπου παραγωγής που αντιστοιχεῖ σ' αὐτό.

Η οικονομική δομή τής καπιταλιστικής κοινωνίας προήλθε από τήν οικονομική δομή τής φεουδαρχικής κοινωνίας. Η διάλυση τής δεύτερης άπελευθερώνει τά στοιχεῖα τής πρώτης.

Ο άμεσος παραγωγός, ό εργάτης, μπορούσε νά διαθέσει τόν έαυτό του, μόνον αφού είχε πάψει νά είναι σκλάβος, δοῦλος ή δουλοπάροικος κάποιου άλλου. Αὐτός, γιά νά γίνει ελεύθερος πωλητής εργατικής δύναμης, που φέρνει τό εμπόρευσμά του όπουδήποτε βρίσκει μιὰ αγορά, πρέπει παραπέρα νά έχει ξεφύγει από τήν κυριαρχία τών συντεχνιῶν, από τους κανόνες τους γιά μαθητευόμενους και τεχνίτες, και από τά εμπόδια αὐτῶν τών εργατικῶν κανονισμῶν. Έτσι, ή ιστορική κίνηση που μετατρέπει τους παραγωγούς σέ ήμερομίσθιους εργάτες εμφανίζεται, από τή μιὰ μεριά, σάν ή χειραφέτησή τους από τή δουλεία και από τά δεσμά τών συντεχνιῶν και μόνο αὐτή ή πλευρά υπάρχει γιά τους άστούς ιστορικούς μας. Από τήν άλλη μεριά όμως, αυτοί οί καινούριοι άπελεύθεροι έγιναν πωλητές τοῦ έαυτοῦ τους,

μόνο αφού είχαν άπογομνωθῇ απ' όλα τά μέσα παραγωγής που τους άνήκαν και από όλη τή σιγουριά επιβίωσης που τους παρείχε ή παλιά φεουδαρχική τάξη πραγμάτων. Και ή ιστορία αὐτῆς τής διαδικασίας, ή άπογύμνωσή τους, είναι γραμμένη στα χρονικά τής ανθρωπότητας με αίμα και φωτιά.

Οί βιομηχανικοί καπιταλιστές, αυτοί οί καινούριοι δυνάστες, έπρεπε με τή σειρά τους όχι μόνον νά εκτοπίσουν τά άφεντικά τών συντεχνιῶν, αλλά επίσης και τους φεουδάρχες άρχοντες, τους κατόχους τών πηγῶν τοῦ πλούτου. Απ' αὐτή τήν άποψη, ή κατάκτηση τής κοινωνικής έξουσίας από τους βιομηχανικούς καπιταλιστές εμφανίζεται σάν τό αποτέλεσμα μιᾶς νικηφόρας πάλης και ένάντια στή φεουδαρχική κυριαρχία, με τά υπέρμετρα προνόμιά της, και ένάντια στίς συντεχνίες και στα δεσμά που έβάζαν στήν ελεύθερη ανάπτυξη τής παραγωγής και στήν ελεύθερη εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Οί ιππότες τής βιομηχανίας, έν τούτοις, τό μόνο που κατάφεραν ήταν νά ύποσκελίσουν τους ιππότες με τά ξίφη, εκμεταλλευόμενοι γεγονότα γιά τά όποια οί ίδιοι δέν ήταν υπεύθυνοι. Άνέβηκαν με μέσα τόσο εύτελη, όσο κι εκείνα με τά όποια ό Ρωμαῖος άπελεύθερος έγινε κάποτε ό κύριος τοῦ ά φ έ ν τ η του.

Τό σημείο εκκίνησης τής εξέλικτικής διαδικασίας, που γέννησε τόν μισθωτό εργάτη, καθώς επίσης και τόν καπιταλιστή, ήταν ή δουλεία τοῦ εργάτη. Η πρὸς τά εμπρὸς κίνησή της συνίσταται στήν αλλαγή τής μορφῆς αὐτῆς τής δουλείας, στόν μετασχηματισμό τής φεουδαρχικής εκμετάλλευσης σέ καπιταλιστική εκμετάλλευση. Γιά νά καταλάβουμε αὐτή τή διαδικασία πρέπει νά πάμε πάρα πολύ πίσω. Αν και συναντᾶμε τίς άπαρχές τής καπιταλιστικής παραγωγῆς τόσο νωρίς, όπως στόν 14ο ή 15ο αἰώνα σποραδικά σέ μερικές πόλεις τής Μεσογείου, ή περίοδος τοῦ καπιταλισμοῦ χρονολογεῖται από τόν 16ο αἰώνα όπουδήποτε αὐτός εμφανίζεται, ή κατάργηση τής δουλείας είχε επέλθει από καιρό, όπως επίσης και ή μεσουρανοῦσα δόξα τοῦ Μεσαίωνα, δηλαδή οί κυρίαρχες αὐτο-διοικούμενες πόλεις, είχε από καιρό άρχίσει νά ξεφτίζει.

Στήν ιστορία τής πρωταρχικής συσσώρευσης, όλες οί επαναστάσεις δημιουργοῦν μιὰ ιστορία, που δρᾷ σάν μοχλός στήν πορεία τοῦ σχηματισμοῦ τής καπιταλιστικής τάξης. Αλλά πάνω απ' όλα, τέτοιες είναι εκείνες οί στιγμές, όταν μεγάλες μάζες ανθρώπων, αἰφνίδια και βίαια, άποχωρίζονται από τά μέσα συντήρησής τους και εκσφενδονίζονται σάν ελεύθεροι και "άδέσμευτοι" προλετάριοι στήν αγορά εργασίας. Η άπογύμνωσή τοῦ αγρότη παραγωγῶν, τοῦ γεωργῶν, ό άποχωρισμός του από τή γῆ, αὐτά είναι ή βάση τής όλης διαδικασίας. Η ιστορία αὐτῆς τής άπογύμνωσης παίρνει διάφορες μορφές στίς διάφορες χώρες και περνάει από τίς ποικίλες φάσεις της, με διαφορετική σειρά διαδοχῆς και σέ διαφορετικές περιόδους. Μόνο στήν

*Αγγλία, πού χρησιμοποιούμε σαν παράδειγμα, έχει την κλασσική της μορφή.

Κεφάλαιο I (1867) VA I, σελ. 752 - 4.

Όποιοσδήποτε κι αν είναι ο κοινωνικός τρόπος παραγωγής, οι εργάτες και τα μέσα παραγωγής πάντοτε υπήρξαν τα κύρια στοιχεία του. Άλλα όσο καιρό παραμένουν ξεχωριστά, είναι τέτοια στοιχεία μόνο δυνάμει. Για να συντελεσθῇ ἡ παραγωγή, ἔστω και στο ἐλάχιστο, τα στοιχεία αὐτά πρέπει ν᾿ ἄρθουν μαζί. Καί, ὁ ἰδιαίτερος τρόπος, με τὸν ὁποῖο ἔρχονται σὲ ἐπαφή, εἶναι αὐτὸ πού διακρίνει τις διάφορες οικονομικὲς περιόδους στὴ διοργάνωση τῆς κοινωνίας. Στὴν περιπτώσή μας, ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ ἐλευθέρου ἐργάτη ἀπὸ τὰ μέσα παραγωγῆς του εἶναι τὸ χρονικὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀρχίζουμε· καὶ ἔχουμε δεῖ με ποῖο τρόπο καὶ κάτω ἀπὸ ποιὰς συνθηκὲς, αὐτὰ τὰ δύο στοιχεία ἔχουν ἔρθει σ' ἐπαφὴ στὰ χέρια τοῦ καπιταλιστῆ, δηλαδή, σὰν ὁ παραγωγικὸς τρόπος ὑπαρξῆς τοῦ κεφαλαίου του. Ἡ πραγματικὴ διαδικασία πού συνδυάζει τὰ προσωπικά καὶ τὰ ὑλικά στοιχεία στὴ μορφή τῶν ἐμπορευμάτων, δηλ. ἡ διαδικασία τῆς παραγωγῆς, γίνεται ἔτσι, αὐτὴ καθ' ἑαυτή, μιὰ ἀπὸ τις λειτουργίες τοῦ κεφαλαίου, μιὰ καπιταλιστικὴ διαδικασία παραγωγῆς, τῆς ὁποίας ἡ φύση ἀναλύθηκε λεπτομερειακά στὸν πρῶτο τόμο τοῦ παρόντος ἔργου.

Κάθε διαδικασία παραγωγῆς ἐμπορευμάτων εἶναι ταυτόχρονα μιὰ διαδικασία ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργατικῆς δυνάμεις, ἀλλὰ ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς ἐμπορευμάτων εἶναι ὁ πρῶτος τέτοιος τρόπος πού ἄφησε ἐποχὴ στὸν τρόπο ἐκμετάλλευσης, πού κατὰ τὴν πορεία τῆς ἱστορικῆς του ἐξέλιξης, με τὴ δική του ὁργάνωση ἐργασίας καὶ τὴν ἐκπληκτικὴ του τεχνικὴ πρόοδο, μετασχηματίζει ὁλόκληρὴ τὴν οικονομικὴ δομὴ τῆς κοινωνίας καὶ κατὰ πολὺ ξεπερνᾷ ὅλες τις προηγούμενες περιόδους.

Κεφάλαιο II - VA II σελ. 34 - 35.

Ἡ ἀστική τάξη — διὰ μέσου τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς — ἔχει δώσει ἓνα κοσμοπολίτικο χαρακτῆρα στὴν παραγωγή καὶ τὴν κατανάλωση σὲ κάθε χώρα. Πρὸς μεγάλη λύπη τῶν ἀντιδραστικῶν, τράβηξε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῆς βιομηχανίας τὸ ἐθνικὸ ἔδαφος πάνω στὸ ὁποῖο πατοῦσε. Ὅλες οἱ παμπάλαιες ἐθνικὲς βιομηχανίες ἔχουν καταστραφῇ ἢ καταστρέφονται καθημερινά. Παραμερίζονται ἀπὸ καινούριες βιομηχανίες, ἢ εἰσαγωγή τῶν ὁποίων γίνεται ἓνα θέμα ζωῆς καὶ θανάτου γιὰ ὅλα τὰ πολιτισμένα ἔθνη, ἀπὸ καινούριες βιομηχανίες πού δὲν ἐπεξεργάζονται πιά ντόπιες πρῶτες ὕλες, ἀλλὰ πρῶτες ὕλες πού παίρνονται ἀπὸ τις πιὸ ἀπομακρυσμένες περιοχές: βιομηχανίες πού τὰ προϊόντα τους καταναλώνονται, ὄχι μόνο στὴν ἴδια τους τὴ χώρα, ἀλλὰ σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς. Στὴ θέση τῶν παλιῶν ἀναγκῶν, πού ἱκανοποιούνταν ἀπὸ τὴ ντόπια παραγωγή, βρίσκουμε

νέες ἀνάγκες πού γιὰ τὴν ἱκανοποίησή τους ἀπαιτοῦνται προϊόντα μακρυνῶν χωρῶν καὶ κλιμάτων. Στὴ θέση τῆς παλιάς ἀπομόνωσης καὶ αὐτάρκειας, σὲ τοπικὸ ἢ ἐθνικὸ ἐπίπεδο, ἔχουμε μιὰ ὁλόπλευρη συναλλαγή, μιὰ καθολικὴ ἀλληλοεξάρτηση τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὅπως γίνεται στὴν ὑλικὴ παραγωγή, ἔτσι γίνεται ἐπίσης καὶ στὴν πνευματικὴ παραγωγή. Οἱ πνευματικὲς δημιουργίες τοῦ κάθε ἔθνους ξεχωριστὰ γίνονται κοινὸ κτῆμα. Ἡ ἐθνικὴ μονομέρεια καὶ στενοκεφαλιά ὅλο καὶ περισσότερο γίνεται ἀδύνατη καὶ ἀπὸ τις πολυάριθμες ἐθνικὲς καὶ τοπικὲς λογοτεχνίες γεννιέται μιὰ παγκόσμια λογοτεχνία.

Ἡ ἀστική τάξη με τὴν ταχεῖα βελτίωση ὅλων τῶν ἐργαλείων παραγωγῆς, με τὴν ἀπεριόριστη διευκόλυνση τῶν συγκοινωνιῶν, τραβάει ὅλα, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ βάρβαρα ἔθνη στὸν πολιτισμό. Οἱ φτηνὲς τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων τῆς εἶναι τὸ βαρὺ πυροβολικὸ, με τὸ ὁποῖο γκρεμίζει ὅλα τὰ Σινικὰ Τείχη καὶ με τὸ ὁποῖο ἐξαναγκάζει σὲ συνθηκολόγηση τὸ ἔντονο μῖσος τῶν βαρβάρων ἐνάντια στοὺς ξένους. Ἐξαναγκάζει ὅλα τὰ ἔθνη νὰ υἱοθετήσουν τὸν ἀστικὸ τρόπο παραγωγῆς κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῆς ἐξαφάνισης· τὰ ἀναγκάζει νὰ εἰσάγουν αὐτὸ πού ἐκείνη ὀνομάζει πολιτισμό, δηλαδή νὰ γίνουν ἔθνη ἀστῶν. Με μιὰ λέξη, ἡ ἀστική τάξη δημιουργεῖ ἓναν Κόσμο "κατ' εἰκόνα" τῆς.

Ἡ ἀστική τάξη ἔχει ὑποτάξει τὴν ὑπαιθρο στὴν κυριαρχία τῆς πόλης. Ἐχει δημιουργήσει τεράστιες πόλεις, ἔχει αὐξήσει σημαντικὰ τὸν ἀστικὸ πληθυσμό, σὲ σύγκριση με τὸν ἀγροτικὸ, καὶ ἔχει ἔτσι διασώσει ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν ἡλιθιότητα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Ἐτσι, ἀκριβῶς, ὅπως ἔκανε τὴν ὑπαιθρο νὰ ἐξαρτιέται ἀπὸ τὴν πόλη, ἔτσι ἔκανε καὶ τις βάρβαρες ἢ ἡμι-βάρβαρες χώρες νὰ ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τις πολιτισμένες χώρες, ἔθνη ἀγροτῶν νὰ ἐξαρτιῶνται ἀπὸ ἔθνη ἀστῶν, τὴν Ἀνατολὴ νὰ ἐξαρτιέται ἀπὸ τὴ Δύση.

Ἡ ἀστική τάξη, ὅλο καὶ περισσότερο καταργεῖ τὸ κομμάτιασμα τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐχει συσσωρεύσει τὸν πληθυσμό, συγκεντροποιήσει τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ἔχει συγκεντρώσει τὴν ἰδιοκτησία σὲ λίγα χέρια. Ἀναγκαίᾳ συνέπεια αὐτοῦ ἦταν ἡ πολιτικὴ συγκεντροποίηση. Ἀνεξάρτητες ἢ χαλαρὰ συνδεδεμένες ἐπαρχίες με διαφορετικὰ συμφέροντα, νόμους, κυβερνήσεις καὶ φορολογικὰ συστήματα, συσπειρώθηκαν σὲ ἓνα ἔθνος με μιὰ Κυβέρνηση, ἓνα νομικὸ σύστημα, ἓνα ἐθνικὸ ταξικὸ συμφέρον, ἐνιαία γραμμὴ συνόρων καὶ ἐνιαίους τελωνειακοὺς δασμούς.

Ἡ ἀστική τάξη μέσα στὴ μόλις ἐκατόχρονη κυριαρχία τῆς ἔχει δημιουργήσει παραγωγικὲς δυνάμεις πιὸ ὀγκώδεις καὶ πιὸ κολοσσιαῖες ἀπ' ὅσες εἶχαν δημιουργήσει ὅλες μαζί οἱ προηγούμενες γενιές. Ὑποταγὴ τῶν δυνάμεων τῆς Φύσης στὸν ἄνθρωπο, μηχανές, ἐφαρμογὴ τῆς χημείας

↑
rationality
technology

στη βιομηχανία και στη γεωργία, ατμοπλοία, σιδηρόδρομοι, ηλεκτρικοί τηλεγράφοι, εκχέρσωση ολόκληρων ηπείρων και καλλιέργεια, κατασκευές καναλιών στα ποτάμια, ολόκληροι πληθυσμοί που ξεπετιούνται ως διά μαγείας από τη γη — ποιός προηγούμενος αιώνας είχε έστω και την παραμικρή ύποψία πώς τέτοιες παραγωγικές δυνάμεις κοιμούνταν στους κόλπους της κοινωνικής εργασίας;

Τις βλέπουμε : τα μέσα παραγωγής και ανταλλαγής, πάνω στις βάσεις των οποίων ή αστική τάξη έδραιώθηκε, γεννήθηκαν στη φεουδαρχική κοινωνία. Σ' ένα όρισμένο στάδιο ανάπτυξης αυτών των μέσων παραγωγής και ανταλλαγής, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ή φεουδαρχική κοινωνία παρήγαγε και αντάλασσε, ή φεουδαρχική οργάνωση της γεωργίας, της μεταποιητικής βιομηχανίας, με μιὰ λέξη οι φεουδαρχικές σχέσεις ιδιοκτησίας δεν συμβιβάζονταν πια με τις ήδη αναπτυγμένες παραγωγικές δυνάμεις. Έγιναν πολυποίκιλα δεσμά. Έπρεπε να σπάσουν' έσπασαν.

Τη θέση τους την πήρε ο ελεύθερος ανταγωνισμός, συνοδευόμενος από μιὰ αντίστοιχη κοινωνική και πολιτική συγκρότηση και από την οικονομική και πολιτική κυριαρχία της αστικής τάξης.

Μιὰ παρόμοια κίνηση συντελείται μπροστά στα μάτια μας. Η σύγχρονη αστική κοινωνία με τις δικές της σχέσεις παραγωγής, ανταλλαγής και ιδιοκτησίας, μιὰ κοινωνία που έχει δημιουργήσει, ως διά μαγείας, τόσο τεράστια μέσα παραγωγής και ανταλλαγής, μοιάζει με τόν μάγο εκείνο που δεν μπορεί πια να κυριαρχήσει πάνω στις καταχθόνιες δυνάμεις, που ο ίδιος είχε καλέσει με τα μάγια του. Για πολλές δεκάδες χρόνια ή ιστορία της βιομηχανίας και του εμπορίου δεν είναι τίποτε άλλο, παρά ή ιστορία της εξέγερσης σύγχρονων παραγωγικών δυνάμεων ενάντια στις σύγχρονες συνθήκες παραγωγής, και ενάντια στις σχέσεις ιδιοκτησίας που αποτελούν τους όρους για την ύπαρξη της αστικής τάξης και της κυριαρχίας της.

Κομμουνιστικό Μανιφέστο (1848). "Απαντα, 1)6, σελ. 529 - 31

Σε τί λοιπόν καταλήγει ή πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου, δηλ. ή ιστορική του γέννηση; Στο βαθμό που δεν είναι μιὰ άμεση μετατροπή των σκλάβων και δουλοπάροικων σε μισθωτούς εργάτες και, επομένως, μιὰ απλή αλλαγή μορφής, συνίσταται μόνο στην απογύμνωση των άμεσων παραγωγών, δηλ. στην κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας που βασίζεται πάνω στην εργασία του ίδιου του κυρίου αυτής της ιδιοκτησίας.

Η ατομική ιδιοκτησία σαν τὸ αντίθετο της κοινωνικής, της συλλογικής ιδιοκτησίας, υπάρχει μόνο εκεί, όπου τα μέσα εργασίας και οι εξωτερικές συνθήκες εργασίας ανήκουν σε ιδιώτες. Αλλά σύμφωνα με τὸ κατὰ πόσον αυτοί οι ιδιώτες είναι ή δεν είναι εργάτες ή ατομική ιδιοκτησία παίρνει

διαφορετικό χαρακτήρα. Οι αναρίθμητες αποχρώσεις που με μιὰ πρώτη ματιά παρουσιάζονται, αντιστοιχούν στα ενδιάμεσα στάδια που βρίσκονται μεταξύ αυτών των δύο ακραίων περιπτώσεων. Η ατομική ιδιοκτησία του εργάτη πάνω στα μέσα παραγωγής του είναι ή βάση της μικρής βιομηχανίας και ή μικρή βιομηχανία είναι ένας αναγκαίος όρος για την ανάπτυξη της κοινωνικής παραγωγής και της ελεύθερης ατομικότητας του ίδιου του εργάτη. Βέβαια, αυτή ή μικροπαραγωγή υπάρχει επίσης και κάτω από τὸ θεσμό της δουλείας, της δουλοπαροικίας και άλλων μορφών εξάρτησης. Αλλά ανθίζει, απελευθερώνει όλη της την ενέργεια, φτάνει στην τέλεια κλασσική της μορφή, μόνον όπου ο εργάτης είναι ο ίδιος ο ιδιοκτήτης των μέσων εργασίας που χρησιμοποιεί, ο γεωργός της γης που καλλιεργεί, και ο τεχνίτης του εργαλείου του που χειρίζεται άριστοτεχνικά. Αυτός ο τρόπος παραγωγής προϋποθέτει μοίρασμα της γης και των άλλων μέσων παραγωγής. Όπως αποκλείει τὴ συγκέντρωση των μέσων παραγωγής, έτσι επίσης αποκλείει και τὴ συνεργασία, τὸν καταμερισμό της εργασίας μέσα σε κάθε ξεχωριστή παραγωγική διαδικασία, τὸν έλεγχο πάνω στις δυνάμεις της Φύσης από την κοινωνία και την παραγωγική εφαρμογή τους, καθώς επίσης και την ελεύθερη ανάπτυξη των κοινωνικών παραγωγικών δυνάμεων. Αυτός ο τρόπος παραγωγής συμβιβάζεται μόνο με μιὰ πρωτόγονη και περιορισμένη κοινωνία και σύστημα παραγωγής. Η διαιώνισή του θά ήτανε - όπως σωστά λέει ο Πεκέρ (Pecqueur) - "ή θεσμοθέτηση της παγκόσμιας μετριότητας". Σε ένα όρισμένο στάδιο ανάπτυξης γεννᾶ τὸς υλικὸς φορεῖς για την ίδια του την κατάργηση. Από εκείνη τὴ στιγμή, καινούργιες δυνάμεις και καινούρια πάθη ξεπετιούνται στους κόλπους της κοινωνίας· αλλά ή παλιά κοινωνική οργάνωση τὰ δεσμεύει και τὰ περιορίζει. Πρέπει νὰ εκμηδενισθῇ· εκμηδενίζεται. Η εκμηδένισή της, ή μετατροπή των εξατομικευμένων και διασκορπισμένων μέσων παραγωγής, σε κοινωνικά συγκεντρωμένα μέσα παραγωγής, της ελάχιστης περιουσίας των πολλών στην τεράστια περιουσία των λίγων, ή απογύμνωση της μεγάλης μάζας των ανθρώπων από τὴ γῆ, από τὰ μέσα συντήρησης και από τὰ μέσα εργασίας, αυτή ή φοβερή και οδυνηρή απογύμνωση της μάζας των ανθρώπων, αποτελεῖ τὸ προοίμιο της ιστορίας του κεφαλαίου. Περιλαμβάνει μιὰ σειρά εξαναγκαστικών μέτρων, από τὰ ὁποῖα έχουμε εξετάσει μόνο εκείνα που έχουν αφήσει εποχή, σαν μέθοδοι της πρωταρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου. Η απογύμνωση των άμεσων παραγωγών πραγματοποιήθηκε χωρίς κανένα οἰκτο και κάτω από τὴν παρόρμηση των πιδ. επονειδιστων, βρωμερών, ποταπών και χυδαίων παθών. Η αὐτο-δημιουργημένη ατομική ιδιοκτησία (που βασίζεται, ὡς ποῦμε, στην ένοποίηση του απομονωμένου, ανεξάρτητου, εργαζομένου ατόμου με τις συνθήκες της εργασίας του) αντικαθίσταται από την

καπιταλιστική ατομική ιδιοκτησία που στηρίζεται στην εκμετάλλευση της φαινομενικά ελεύθερης εργασίας άλλων.

Μόλις αυτή η διαδικασία του μετασχηματισμού έχει αποσυνθέσει άρκετά την παλιά κοινωνία από την κορυφή ως τα νύχια, μόλις οι εργάτες μετατραπούν σε προλετάριους και τα μέσα εργασίας τους σε κεφάλαιο, και μόλις ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής σταθεροποιηθεί, τότε η παραπέρα κοινωνικοποίηση της εργασίας και η παραπέρα μετατροπή της γής και των άλλων μέσων παραγωγής σε κοινωνικώς εκμεταλλεύσιμα και, συνεπώς, κοινά μέσα παραγωγής, καθώς επίσης και η παραπέρα απογύμνωση των ατομικών ιδιοκτησιών, παίρνουν μια καινούρια μορφή. Αυτό που πρόκειται τώρα να απογυμνωθεί δεν είναι πια ο εργάτης που εργάζεται για τον εαυτό του, αλλά ο κάπιταλιστής που εκμεταλλεύεται πολλούς εργάτες. Αυτή η απογύμνωση πραγματοποιείται κάτω από την επίδραση των εμφύτων νόμων της ίδιας της καπιταλιστικής παραγωγής, με την συγκεντροποίηση του κεφαλαίου. Ένας καπιταλιστής πάντοτε αφανίζει πολλούς καπιταλιστές. Χέρι - χέρι μ' αυτήν τη συγκεντροποίηση, με την απογύμνωση των πολλών καπιταλιστών από τους λίγους, αναπτύσσονται, σε μια όλο και μεγαλύτερη κλίμακα, η συλλογική μορφή της διαδικασίας εργασίας, η συνειδητή εφαρμογή της επιστήμης, η προγραμματισμένη εκμετάλλευση της Γης, η μετατροπή των εργαλείων εργασίας σε εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο σε συλλογική εργασία, οικονομικότερη χρήση όλων των μέσων παραγωγής με τη χρησιμοποίησή τους σαν μέσων παραγωγής μιας συνδυασμένης κοινωνικοποιημένης εργασίας, ή έμπλοκη όλων των λαών στο δίχτυ της παγκόσμιας αγοράς, και έτσι ο διεθνής χαρακτήρας του καπιταλιστικού συστήματος. Παράλληλα με τον σταθερά ελαττωνόμενο αριθμό των μεγιστάνων του κεφαλαίου που σφετερίζονται και μονοπωλούν όλα τα πλεονεκτήματα αυτής της διαδικασίας της μετατροπής μεγαλώνει ο βαθμός αθλιότητας, καταπίεσης, δουλείας, ταπείνωσης και εκμετάλλευσης. Αλλά μαζί μ' όλα αυτά μεγαλώνει επίσης και η επαναστατικότητα της εργατικής τάξης, μιας τάξης που ολοένα αυξάνεται αριθμητικά και πειθαρχείται, ενώνεται και οργανώνεται κάτω από την επίδραση του μηχανισμού της διαδικασίας της ίδιας της καπιταλιστικής παραγωγής. Το μονοπώλιο του κεφαλαίου γίνεται τροχοπέδη στον τρόπο παραγωγής που ξεπήδησε και άνοιξε μαζί μ' αυτό αλλά και κάτω απ' αυτό. Η συγκεντροποίηση των μέσων παραγωγής και η κοινωνικοποίηση της εργασίας τελικά φτάνουν σ' ένα σημείο όπου γίνονται ασυμβίβαστες με το καπιταλιστικό τους περικάλυμμα. Αυτό το περικάλυμμα σπάει. Η πένθιμη καμπάνα της καπιταλιστικής ατομικής ιδιοκτησίας χτυπάει. Οι απογυμνωτές απογυμνώνονται.

Ο καπιταλιστικός τρόπος απόκτησης αγαθών, δηλ. το αποτέλεσμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, παράγει καπιταλιστική ατομική ιδιο-

κτησία. Αυτή είναι η πρώτη άρνηση της ατομικής ιδιοκτησίας, που είναι αποτέλεσμα της εργασίας του ίδιου του ιδιοκτήτη. Άλλα η καπιταλιστική παραγωγή γεννά, με το άδυσώπητο ενός νόμου της Φύσης, τη δική της άρνηση. Είναι η άρνηση της άρνησης. Αυτό δεν ξαναδίνει πίσω στον παραγωγό την ατομική του ιδιοκτησία, αλλά του δίνει μια εξατομικευμένη περιουσία βασισμένη στα αποκτήματα της καπιταλιστικής εποχής: δηλ. στην συνεργασία και στην από κοινού κατοχή της γής και των μέσων παραγωγής που δημιουργούνται από την εργασία.

Η μετατροπή της διασκορπισμένης ατομικής ιδιοκτησίας, που γεννιέται από την ατομική εργασία, σε καπιταλιστική ατομική ιδιοκτησία είναι, φυσικά, μια διαδικασία ασύγκριτα πιο παρατεταμένη, πιο βίαιη και πιο δύσκολη, από ό,τι η μετατροπή της καπιταλιστικής ατομικής ιδιοκτησίας σε κοινωνικοποιημένη ιδιοκτησία, μια και πράγματι είναι ήδη βασισμένη πάνω στην κοινωνικοποιημένη παραγωγή. Στην πρώτη περίπτωση, είχαμε την απογύμνωση της μάζας των ανθρώπων από μερικούς σφετεριστές· στη δεύτερη, έχουμε την απογύμνωση των λίγων σφετεριστών από την μάζα των ανθρώπων.

Κεφάλαιο I (1867) V A σελ. 901 - 4.

Άρκει να αναφέρουμε τις έμπορικες κρίσεις που με τις περιοδικές τους επανεμφανίσεις απειλούν όλο και περισσότερο την ύπαρξη ολόκληρης της ατομικής κοινωνίας. Σ' αυτές τις κρίσεις ένα μεγάλο μέρος όχι μόνο των υπάρχοντων προϊόντων, αλλά επίσης και των προηγμένων παραγωγικών δυνάμεων, καταστρέφονται περιοδικά. Σ' αυτές τις κρίσεις ξεσπά μια επιδημία της υπερπαραγωγής. Η κοινωνία ξαφνικά βρίσκει τον εαυτό της πίσω σε ένα στάδιο στιγμιαίας βαρβαρότητας· είναι σαν ένας λοιμός, ένας πόλεμος καθολικής καταστροφής, να είχε κόψει την προμήθεια κάθε μέσου συντήρησης· ή βιομηχανία και το εμπόριο φαίνεται να καταστρέφονται. Και γιατί; Επειδή υπάρχει υπερβολικός πολιτισμός, υπερβολικά μέσα συντήρησης, υπερβολική βιομηχανία, υπερβολικό εμπόριο. Οι παραγωγικές δυνάμεις που βρίσκονται στη διάθεση της κοινωνίας δεν τείνουν πια σε μια παραπέρα ανάπτυξη των συνθηκών της άστικής ιδιοκτησίας· αντίθετα, έχουν γίνει τόσο πιο δυνατές γι' αυτές τις συνθήκες, οι οποίες μάλιστα τους γίνονται βάρος και, μόλις καταφέρουν να ξεπεράσουν αυτά τα δεσμά, προκαλούν αναταραχή σ' όλη την άστική κοινωνία, και βάζουν σε κίνδυνο την ύπαρξη της άστικής ιδιοκτησίας. Οι συνθήκες ύπαρξης της άστικής κοινωνίας είναι πάρα πολύ στενές για να μπορέσουν να περιλάβουν τον πλοῦτο που δημιουργήσαν. Και πώς η άστική τάξη ξεπερνά αυτές τις κρίσεις; Από τη μία μεριά, με το να επιβάλλει την καταστροφή ενός μέρους

τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν ἄλλη, μετὰ τὴν κατάκτηση καινούριων ἀγορῶν καὶ μετὰ τὴν πιὸ ἐντάτικὴ ἐκμετάλλευση τῶν παλιῶν. Δηλαδή, μετὰ ἄλλα λόγια, μετὰ τὸ νὰ ἀνοίγουν τὸν δρόμο σὲ πιὸ ἐκτεταμένους καὶ πιὸ καταστρεπτικὰ κρίσεις, καὶ μετὰ τὸ νὰ μειώνουν τοὺς τρόπους μετὰ τοὺς ὁποίους οἱ κρίσεις ἐμποδίζονται.

Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο (1848) "Ἀπαντα 1)6 σελ. 531 - 2.

Δὲν εἶναι ὅτι τόσος πλοῦτος παράγεται. Ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει περιοδικὴ ὑπερπαραγωγή πλούτου στὴν καπιταλιστικὴ καὶ ἀντιφατικὴ του μορφή.

Τὰ ὅρια τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς γίνονται φανερά στὰ ἀκόλουθα γεγονότα:

1. Στὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῆς ἐργασίας καθιερώνει, στὸ ἐλαττωνόμενο ποσοστὸ κέρδους, ἕνα νόμο πού σὲ ἕνα ὁρισμένο σημεῖο γίνεται ἐχθρικός σ' αὐτὸ τὸν ἴδιο τὸν τρόπο παραγωγῆς καὶ ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ ξεπερασθῇ μόνο μετὰ περιοδικὰ κρίσεις.

2. Στὸ γεγονός, ὅτι ἡ διεύρυνση ἢ ἡ μείωση τῆς παραγωγῆς καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἰδιοποίηση τῆς ἀπλήρωτης ἐργασίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀναλογία αὐτῆς τῆς ἀπλήρωτης ἐργασίας πρὸς τὴν πραγματοποιηθεῖσα ἐργασία γενικώτερα. Ἡ μ' ἄλλα λόγια, στὴ γλώσσα τῶν καπιταλιστῶν, καθορίζεται ἀπὸ τὸ κέρδος καὶ ἀπὸ τὴν ἀναλογία αὐτοῦ τοῦ κέρδους πρὸς τὸ χρησιμοποιούμενο κεφάλαιο, δηλαδή ἀπὸ ἕνα καθορισμένο ποσοστὸ κέρδους, ἀντὶ νὰ καθορίζεται ἀπὸ τὴ σχέση τῆς παραγωγῆς πρὸς τὶς κοινωνικὰ ἀνάγκες, τῶν κοινωνικὰ ἀναπτυγμένων ἀνθρωπίνων ὄντων. Συνεπῶς, ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς ἐξαντλεῖ τὰ ὅριά του σὲ ἕνα ἐπίπεδο παραγωγῆς, πού θὰ ἦταν τελειῶς ἀνεπαρκές ὡς πρὸς τὴ δεύτερη προϋπόθεση, δηλαδή τὴν παραγωγή μετὰ σκοπὸ τὴν ἱκανοποίηση τῶν (κοινωνικῶν) ἀναγκῶν. Σταματᾷ σ' ἕνα σημεῖο πού καθορίζεται ἀπὸ τὴν παραγωγή καὶ τὴν πραγματοποίηση κέρδους καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν.

Κεφάλαιο III VA IIII, σελ. 287 - 8.

Τὸ πραγματικὸ ὄριο στὴν καπιταλιστικὴ παραγωγή εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κεφάλαιο. Εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὸ κεφάλαιο καὶ ἡ αὐτὴ ἐξάπλωσή του εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, τὸ κίνητρο καὶ ὁ στόχος τῆς παραγωγῆς· ὅτι ἡ παραγωγή θεωρεῖται σὰν παραγωγή γιὰ κεφάλαιο, ἀντὶ τὰ μέσα παραγωγῆς νὰ θεωροῦνται ἀπλᾶ σὰν μέσα γιὰ τὴν βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, γιὰ τὸ καλὸ τῆς κοινῆς τῶν παραγωγῶν. Τὰ ὅρια μέσα στὰ ὁποῖα ἡ διατήρηση καὶ ἡ αὔξη τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου πρέπει νὰ συντελεστοῦν, καὶ τὸ ὁποῖο βασίζεται πάνω στὴν ἀπο-

γύμνωση καὶ ἐξαθλίωση μεγάλης μάζας παραγωγῶν, εἶναι σὲ διαρκὴ σύγκρουση μετὰ τὶς μεθόδους παραγωγῆς πού τὸ κεφάλαιο πρέπει νὰ χρησιμοποιήσει γιὰ νὰ ἐπιτύχει τοὺς σκοπούς του. Αὐτὲς οἱ μέθοδοι ὁδηγοῦν κατ' ἐὺθειαν πρὸς μιὰ ἀπεριόριστη ἐπέκταση παραγωγῆς, πρὸς μιὰ παραγωγή γιὰ τὴν παραγωγή, πρὸς μιὰ ἀνευ ὄρων ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στὴν κοινωνία. Τὰ μέσα καὶ ἡ ἀνευ ὄρων ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας, συγκρούονται συνεχῶς μετὰ τὸν περιορισμένο στόχο, τὴν αὐτο - ἐπέκταση τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος κεφαλαίου. Ἔτσι, ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς, ἐνῶ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τρόπους, μετὰ τοὺς ὁποίους οἱ ὑλικὲς δυνάμεις παραγωγῆς ἀναπτύσσονται καὶ μετὰ τοὺς ὁποίους ἡ παγκόσμια ἀγορὰ πού οἱ δυνάμεις αὐτὲς συνεπάγονται δημιουργεῖται, ἀντιπροσωπεύει ταυτόχρονα μιὰ διαρκὴ ἀντίφαση μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ καθήκοντος καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων παραγωγῆς πού καθιερώνει.

Κεφάλαιο III VA IIII, σελ. 278 - 9.

Τὰ τρία κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ συγκέντρωση τῶν μέσων παραγωγῆς σὲ λίγα χέρια, σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας αὐτὰ τὰ μέσα δὲν εἶναι πιά ἰδιοκτησία τῶν ἄμεσων παραγωγῶν, ἀλλὰ μετατρέπονται σὲ κοινωνικὲς δυνάμεις παραγωγῆς. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀρχικὰ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῶν καπιταλιστῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ διαχειριστὲς τῆς ἀστικῆς τάξης, ἀλλὰ πού ὅμως καρποῦνται καὶ τὰ ἔσοδα αὐτῆς τῆς διαχείρισης.

2. Ἡ ὁργάνωση τῆς ἴδιας τῆς ἐργασίας σὰν κοινωνικὴ ἐργασία, διὰ μέσου τῆς συνεργασίας, τοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας καὶ τῆς συνένωσης τῆς ἐργασίας μετὰ τὶς φυσικὰς ἐπιστῆμες.

Καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὰς, ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς καταργεῖ τὴν προσωπικὴ ἰδιοκτησία καὶ τὴν ἰδιωτικὴ (ἀτομικὴ) ἐργασία, παρ' ὅλο πού αὐτὸ συντελεῖται μετὰ μιὰ ἀνταγωνιστικὴ μορφή.

3. Ἡ δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας ἀγορᾶς.

Ἡ τεράστια παραγωγικὴ δύναμη, σὲ σχέση μετὰ τὸν πληθυσμὸ, πού ἀναπτύσσεται κάτω ἀπὸ τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς καὶ ἡ—ἀν καὶ ὄχι στὴν ἴδια ἀναλογία—αὔξηση τῶν κεφαλαιῶν ἀξιών (ὄχι μόνο στὴν ὑλική τους οὐσία), πού αὐξάνονται πολὺ πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ, βρίσκονται σὲ ἀντίφαση μετὰ τὴ βάση αὐτῆς τῆς τεράστιας παραγωγικῆς δυνάμεως, μιὰ βάση πού πάντοτε μικραίνει σὲ σύγκριση μετὰ τὴν αὐξανόμενη μάζα τοῦ πλούτου. Βρίσκονται ἐπίσης σὲ ἀντίφαση μετὰ τὶς συνθηκὰς, κάτω

ἀπὸ τις ὅποιες τὸ κεφάλαιο αὐξάνει τὴν ἀξία του. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῶν κρίσεων.

Κεφάλαιο III VA III)I, σελ. 295-6.

Σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ αἰτία ὅλων τῶν πραγματικῶν κρίσεων εἶναι πάντοτε ἡ φτώχεια καὶ ἡ περιορισμένη δυνατότητα κατανάλωσης τῶν μαζῶν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τάση τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς νὰ ἀναπτύσσει τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις μὲ τέτοιον τρόπο, ποὺ μόνο ἡ ἀπόλυτη δυνατότητα κατανάλωσης τῆς κοινωνίας θὰ ἦταν τὸ ὄριό τους.

Κεφάλαιο III VA III)2, σελ. 528.

B. ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Τὸ κεφάλαιο ἀποτελεῖται ἀπὸ πρῶτες ὕλες, ἐργαλεῖα ἐργασίας καὶ μέσα συντήρησης ὅλων τῶν εἰδῶν, ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν παραγωγή καινούριων πρῶτων ὑλῶν, καινούριων ἐργαλείων ἐργασίας καὶ καινούριων μέσων συντήρησης. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κεφαλαίου δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ἐργασία, εἶναι προϊόντα ἐργασίας, εἶναι συσσωρευμένη ἐργασία. Ἡ συσσωρευμένη ἐργασία ποὺ χρησιμεύει σὰν μέσο γιὰ μιὰ νέα παραγωγή εἶναι τὸ κεφάλαιο. Ἔτσι λένε οἱ οἰκονομολόγοι.

Τί εἶναι ἓνας νέγρος δοῦλος; Ἐνας ἄνθρωπος τῆς μαύρης φυλῆς. Ἡ μιὰ ἐξήγηση εἶναι ἀντάξια τῆς ἄλλης.

Ἐνας νέγρος εἶναι ἓνας νέγρος. Μόνο κάτω ἀπὸ ὁρισμένες συνθῆκες αὐτὸς ὁ νέγρος γίνεται σκλάβος. Μιὰ μηχανὴ βαμβακοκλωστηρίου εἶναι μιὰ μηχανὴ ποὺ κλῶθει τὸ βαμβάκι. Μόνο κάτω ἀπὸ ὁρισμένες συνθῆκες αὐτὴ ἡ μηχανὴ γίνεται κεφάλαιο. Ἐξω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες εἶναι κεφάλαιο τόσο λίγο, ὅσο λίγο ὁ χρυσὸς εἶναι ἀπὸ μόνος του χρῆμα ἢ ὅσο ἡ ζάχαρη εἶναι ἡ τιμὴ τῆς ζάχαρης.

Κατὰ τὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς τὰ ἀνθρώπινα ὄντα δὲν ἔρχονται ἀπλῶς σὲ μιὰ σχέση μὲ τὴ Φύση. Παράγουν μόνο μὲ τὸ νὰ δουλεύουν μαζὶ κατὰ ἓνα εἰδικὸ τρόπο, καὶ μὲ τὴν ἀμοιβαία ἀνταλλαγὴ τῶν δραστηριοτήτων τους. Γιὰ νὰ παράγουν, ἔρχονται σὲ ὁρισμένες ἐπαφὲς καὶ σχέσεις μεταξὺ τους καὶ μόνο μέσα σ' αὐτὲς τὶς κοινωνικὲς ἐπαφὲς καὶ σχέσεις συντελεῖται ὁ σύνδεσμός τους μὲ τὴ Φύση, δηλαδὴ ἡ παραγωγή.

Αὐτὲς οἱ κοινωνικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν παραγωγῶν καὶ οἱ συνθῆκες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀνταλλάσσουν τὶς δραστηριότητές τους καὶ συμμετέχουν στὴν ὅλη διαδικασία τῆς παραγωγῆς, ὅπωςδήποτε θὰ διαφέρουν σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτήρα τῶν μέσων παραγωγῆς. Μὲ τὴν ἀνακάλυψη ἐνὸς καινούριου πολεμικοῦ μέσου, τοῦ πυροβόλου ὅπλου, ὀλόκληρη ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ κατ' ἀνάγκην ἄλλαξε· οἱ σχέσεις, μέσα στίς ὁποῖες τὰ ἄτομα ἀποτελοῦν ἓνα στρατὸ καὶ μποροῦν νὰ δροῦν σὰν ἓνας στρατός, μεταβλήθηκαν καὶ ἡ σχέση τῶν διαφόρων στρατῶν μεταξὺ τους ἐξ ἴσου ἄλλαξε.